

ним лежить, без жодного бажання викривати і “ставити на вид”. Радше з тієї самої любові до мистецтва, що її нині вважають анахронізмом і нездоленним марнуванням особистого енергетичного ресурсу. Це був його привілей. Він навчив розуміти, що ідеологічні імперативи — лишень обставини, а не умови суджень про суспільство, що професійна кар'єра вибудовується еволюційно, природним шляхом, де удавана або надмірна старанність і неприваблива метушливість навряд чи виправдані.

Здавалося б, він займався тим, що йому подобається. Але чи так це було в усьому?..

От він м'яко рухається нам назустріч із тенісною сумкою і свіжими польськими часописами в руках. Людина-стиль, яка не обтяжує інших увагою до себе. Шкода, що останнім часом ми зустрічалися нечасто, але завжди гадала, що обов'язково побачимось і поговоримо неквапливо. Хіба могло бути інакше. Як же він поспішив, як поквапився, мабуть, неймовірно стомившись від плутанини останніх років. Дивно усвідомлювати себе чи не найстаршими тепер свідками його життя, як весь цей час він був значимим свідком нашого. І поки ми ще тут, пам'ятаймо про нього з безмежною любов'ю і вдячністю, зі смутком віддаючи історії дорогі нашому серцю імена.

*НАТАЛІЯ КОСТЕНКО,
доктор соціологічних наук,
завідувач відділу соціології культури та масової комунікації
Інституту соціології НАН України*

Не зраджуючи покликання

...Помер професор В. Осовський, який стояв у далекі 1960-ті біля витоків сучасної української соціології. Його книжки із соціології громадської думки зробили автора класиком за життя, як поляка Я.Щепанського, як росіянина В.Ядова... З такими людьми, як Осовський, остаточно іде від нас ХХ століття. За освітою історик, Володимир Леонідович із молодих років загострював у собі соціальну спостережливість й аналітичні здібності, що дало йому змогу стати компетентним знавцем устрою суспільства. Власне самоук у соціології, він вчасно почув своє покликання, досяг статусу творця професійного середовища, того живильного ґрунту, на якому зростали наступні покоління вчених. За умов постійного ідеологічного тиску в роки, по-верхово йменовані нині застійними, Осовському вдалося підтримувати високі стандарти професіоналізму та наукової етики. У душі він не любив багатьох партійних начальників, знав їм ціну як ортодоксам і догматикам,

але дотримувався в інтересах справи зовнішнього боку тодішніх правил гри. У рамках тієї системи були “засори” і, роблячи ритуальні посилення на “керманичів”, удавалося займатися конкретно дослідницькою проблематикою. Йому була властива стратегічна мудрість і гнучкість поведінки — не погоджуючись в усьому з владою, іноді навіть саркастично кепкуючи з неї, разом із тим утримувався від відкритого опонування, не вислужувався щосили, але добре лавірував у взаємодії з бюрократами. Він не закріпачував аспірантів і молодих учених жорсткими поняттєвими схемами й методологічними канонами, давав змогу вільно самовиражатися і розкриватися в науці. Чимало нинішніх соціологів пам'ятають його яскраві, образні виступи на вчених радах, численних захистах дисертацій, завжди зі свіжими цікавими думками, оригінальними тлумаченнями з приводу вже, здавалось би, досліджених процесів і явищ, завжди готового вийти за рамки традиції й ustalених поглядів.

Володимир Леонідович завжди шкодував через те, яку мізерну частину матеріалу опрацьовують соціологи з усього масиву анкет, скільки інформації залишається неописаною і неосмисленою через горезвісну невідкладність поточних справ. Надії Оссовського на те, що влада дослухається до думки соціологів, що на результати їхньої роботи зважать і використають їх належним чином, із початком перебудови дістали новий імпульс. У доленосні для нашої країни роки (1990–1992) він очолив авторитетну Групу соціологічних досліджень Секретаріату Верховної Ради України, зусиллями якої були проведені масштабні всеукраїнські опитування населення із суспільно важливих тем. Він завжди обстоював необхідність чітких, однозначних, логічно несуперечливих формулювань запитань анкет, щоби запобігти “реакції паперу на олівець”, спотворення емпіричної інформації через нерозуміння респондентами суті поставленого запитання. До слова, він одним із перших учених помітив, що питання, винесене на Всесоюзний референдум у березні 1991 року, було із соціологічної точки зору поставлене некоректно (у ньому містилося кілька підпитань) і могло бути інтерпретоване неоднозначно, що згодом і сталося. Утім, нова українська влада не потребувала надто розумних, тож згадану групу невдовзі розформували.

Володимир Леонідович систематично, багато десятиліть поспіль читав “товсті” часописи (“Новый мир”, “Дружбу народів” та ін.), і я незрідка смиренно очікував своєї черги в читальному залі, щоб отримати чергове число із рук метра. Його знання були куди ширші за те, що дістало відображення в його монографіях і статтях. Неабиякий суспільний резонанс мало усне слово Оссовського — у лекційно-викладацькій діяльності та міжособистісному спілкуванні. Його обожнювали студенти, право на звання професора він доводив щодня, до самої своєї смерті. Завжди чарівний, галантний, він цінував гумор, умів доречно ввернути соціальний анекдот, сформулювати афоризм у дусі Станіслава Єжі Леца. Головним уроком із тих, що дав нам Володимир Леонідович, вважаю приклад того, як із незворушною гідністю займатися своєю справою, незважаючи на генсеків і президентів. Він був із числа тих інтелектуалів, які навіть у найбезнадійніші часи залишалися внутрішньо вільними. Разом із тим, на глибоке переконання Володимира Леонідовича, філософи і соціологи мають активніше включатися в систему ма-

сових комунікацій, впливати на громадську думку, бути в ідеалі володарями думок, а не віддавати цю сферу на відкуп самозваним експертам чи поверховим шоуменам. Володимир Леонідович, на жаль, не дожив до того часу, коли інтелігенція визначить образ влади, він, чесно кажучи, і не сподівався, що запанує якесь ідеальне суспільство, але, вибудовуючи своє життя на підмурку глибокого розуміння людей і суспільства, він, як міг, наближав його. Усвідомлюючи це чи ні, молоде покоління соціологів України стоїть на плечах шістдесятників, одним із яскравих представників яких був Володимир Леонідович Осовський. Розшифрування адресованого нам його послання, його виняткового стилю життя ще попереду.

*ОЛЕКСІЙ БЕЛЕНКО,
провідний соціолог відділу соціальних структур
Інституту соціології НАН України*

Метаморфози матеріалізму в інтерпретаціях громадської думки

*Пам'яті мого вчителя, видатного вченого, фундатора
соціології громадської думки та соціології масових ко-
мунікацій в Україні професора В.Л.Осовського при-
свячую...*

Першими кроками вивчення громадської думки аудиторії масових комунікацій в Україні можна вважати середину 1980-х років, коли, передбачаючи хвилю трансформаційних процесів, у філософських і соціологічних колах починається вивчення процесів формування громадської думки саме через вплив мас-медіа. Увага до цих процесів з боку ідеологічних структур — незаперечний факт, але вченим такого рівня, як В.Осовський, В.Волович, В.Чорноволенко, вдається зберігати як свою наукову позицію, так і своє завбачення процесів, що невдовзі перетворять стагнантну країну на країну перебігу глибоких трансформувальних процесів. У квітні 1990 року Українське відділення Соціологічної Асоціації СРСР перетворюється рішенням з'їзду на САУ — Соціологічну Асоціацію України, де вперше утворюється секція наукових досліджень громадської думки, яку очолює тодішній завідувач відділу громадської думки Інституту філософії АН УРСР В.Осовський. Після бурхливих перетворень 1990–1991 років та заснування Інституту соціології Академії наук незалежної України першим завідувачем відділу соціології політики та громадської думки стає В.Осовський. Він був і першим керівником групи соціологічних досліджень Верховної Ради України упродовж 1990–1994 років, торуючи шлях можливостям більш осмислених, науково